

УДК 343.985:343.37

Р. В. Мукоїда

**ФОРМИ ІНФОРМАЦІЙНОЇ ВЗАЄМОДІЇ ОПЕРАТИВНИХ ПІДРОЗДІЛІВ ОВС
ТА ПОДАТКОВОЇ МІЛІЦІЇ ПІД ЧАС ПРОТИДІЇ ЕКОНОМІЧНИМ ЗЛОЧИНАМ**

За своєю суттю оперативно-розшукова діяльність підпорядкована загальним законам гносеології, оскільки є діяльністю, спрямованою на пізнання окремого сегмента об'єктивної реальності, що пов'язаний зі злочинною діяльністю. Кінцевою метою пізнавальної діяльності є отримання нового знання – встановлення істини. У філософській літературі під пізнанням розуміють процес цілеспрямованого, активного відображення дійсності у свідомості людини, зумовлений суспільно-історичною практикою людства [1, с. 277].

Злочинна діяльність є досить складним об'єктом пізнання, оскільки ретельно приховується від сторонніх очей, як соціально допустима, так і антисоціальна поведінка є відповідними соціальними практиками, що спрямовані на отримання певного результату, проте в сучасних умовах ідентифікаційні ознаки цих видів людської поведінки досить розмиті, що у свою чергу ускладнює процес пізнання злочинної діяльності. У зв'язку із цим початковою стадією пізнання злочинної діяльності є її виявлення.

Стадією будь-якого процесу виявлення чого-небудь постає пошук. Здійснення пошуку в оперативно-розшуковій діяльності утворює особливу організаційно-тактичну форму, яка отримала назву «оперативний пошук».

Тривалий час у теорії оперативно-розшукової діяльності пошукова робота визначалась як діяльність зі встановлення осіб і фактів, які становлять оперативний інтерес, і фактично розумілась як отримання оперативно-розшукової та іншої інформації про відповідний комплекс об'єктів оперативної уваги.

Не вдаючись до детального аналізу дискусії вчених щодо визначення оперативного пошуку, оскільки це не є предметом нашого дослідження, солідаризуємось із точкою зору В.М. Атматжитова, згідно з якою пошукова робота є однією з основних форм оперативно-розшукової діяльності та являє собою комплекс оперативно-розшукових і розвідувально-пошукових заходів, здійснюваних суб'єктами ОРД для виявлення, перевірки, накопичення відомостей, що містять нові спеціальні знання й мають значення під час вирішення завдань боротьби зі злочинністю [2, с. 365]. Як система організації оперативний пошук має власні, особливі ознаки, що відрізняють його від інших форм оперативно-розшукової діяльності. До таких ознак можна віднести такі:

- здійснення цієї діяльності поза зв'язком із фактами й особами, які вже відомі;
- його організація в місцях найбільш вірогідного виявлення ознак та об'єктів, що встановлюються;
- підстави його проведення;
- систематичність здійснення.

Злочинність у сфері господарської діяльності має чітко виражений інтрузивний характер, поширює свою експансію на всі сфери суспільних відносин. У зв'язку

із цим А.П. Ісіченко зазначає: «Нерідко методом спроб і помилок формувалась та вдосконалювалась система оперативно-розшукових апаратів органів внутрішніх справ, пройшовши шлях від єдиної служби карного розшуку до багатьох спеціалізованих лінійно-галузевих підрозділів» [3, с. 3]. Саме тому під час визначення напрямів оперативного пошуку означені тенденції повинні враховуватись, а оперативний пошук спрямований не на конкретну місцевість, територіальну одиницю чи криміногенну групу, а, по суті, досить часто на цілком легальні соціальні інститути, які знаходяться у процесі криміналізації або вже окуповані кримінальними угрупованнями. Крім того, слушно погодитись із думкою вчених, які зазначають, що в більшості злочинів, розслідування яких віднесено до компетенції податкової міліції, дії правопорушників зовнішньо мають характер законно здійснюваних фінансово-господарських операцій [4, с. 126], що своєю чергою також обумовлює вибір напрямів оперативного пошуку.

Діяльність оперативних підрозділів здійснюється за чотирма основними напрямками: організація оперативного обслуговування, оперативний пошук, попередження злочинів (оперативна профілактика), розкриття злочинів оперативним шляхом. Ефективна діяльність за означеними напрямками не можлива без якісно організованого аналізу й оцінки стану оперативної обстановки. Це завдання вирішується за допомогою оперативного обслуговування. На думку окремих учених, зміст оперативного обслуговування обмежується певними рамками й полягає у вивченні об'єкта, визначенні необхідних джерел інформації про стан оперативної обстановки, організації функціонування вказаних джерел, накопиченні, систематизації й аналізі інформації [5, с. 70].

Для того щоб визначити найбільш перспективні напрями оперативного пошуку, працівники оперативних підрозділів першочергово повинні оволодіти інформацією про стан оперативної обстановки на об'єкті, що обслуговується, або за лінією роботи.

Виходячи із завдань і функціональних можливостей підрозділів ДСБЕЗ та оперативних підрозділів податкової міліції, структури та якісних характеристик сучасної злочинності у сфері господарювання, серед основних напрямів оперативного пошуку можна виділити пошук серед таких суб'єктів: фізичних осіб—підприємців, які здійснюють свою діяльність на території обслуговування; юридичних осіб, які займаються господарською діяльністю (особливої уваги потребують юридичні особи, що здійснюють зовнішньоекономічну діяльність); установ, які не здійснюють господарську діяльність, проте можуть використовуватись для ухилення від сплати податків (благодійні фонди тощо); осіб та організацій, що займаються наданням консалтингових послуг з оптимізації економічної діяльності підприємств; у відповідних галузях економіки, власне, на підприємствах, виробничих товариствах, які здійснюють свою діяльність у галузі, яка згідно з даними, отриманими в результаті аналітичної роботи, є досить криміналізованою; на території вільних економічних зон, які, як показує практичний досвід, як правило, використовуються для ухилення від сплати податків; суб'єктів господарювання, які є дочірніми чи афілійованими щодо компаній, що становлять оперативний інтерес; працівників банківських установ (особливої уваги заслуговують регіональні банки, які, як пра-

вило, обслуговують декілька суб'єктів господарювання); в потенційних криміногенних групах населення, які можуть під впливом керівництва, складних соціальних умов розпочати злочинну діяльність у сфері економіки.

Аналіз нормативно-правової бази та спеціальної літератури дозволяє зробити висновок, що об'єктами оперативного пошуку підрозділів ДСБЕЗ та податкової міліції є наступні: факти злочинної діяльності в галузі економіки, в тому числі й ухилення від сплати податків; особи, що здійснюють злочинну діяльність у сфері економіки, в тому числі ухиляються від сплати податків; зв'язки означених осіб, особливо корумповані; фактичні дані, що підтверджують злочинну діяльність; предмети й документи, які становлять оперативний інтерес.

Отже, виходячи з розглянутих загальнотеоретичних положень оперативного пошуку під час виявлення злочинів у сфері господарювання, слушно перейти до розгляду особливостей взаємодії оперативних підрозділів.

Взаємодія оперативних підрозділів ОВС та податкової міліції під час оперативного пошуку зумовлена, перш за все, суміжністю завдань, що покладені на них відповідно до нормативно-правових актів України, а по-друге, тим, що, як показує практика, між злочинцями, які здійснюють злочинну діяльність у різних сферах господарювання, встановлюються галузеві та міжгалузеві зв'язки, розвивається взаємодія між співучасниками злочинів та чіткий розподіл ролей у процесі їх вчинення. Законодавець розосередив діяльність із виявлення й розслідування господарських злочинів у різних правоохоронних органах. Однак даний механічний поділ функцій зовсім не свідчить, що інтереси цих органів та їхніх співробітників, які вирішують спільні завдання, ніколи не перетинаються під час вжиття різних заходів, пошуків тих самих суб'єктів, фіксації оперативно-розшукової інформації. Особливо це стосується пошуку інформації на території, на якій здійснюється оперативно-розшукова діяльність різними відомствами та яка підлягає перевірці зусиллями підрозділів, що мають різну відомчу підлеглість. Те саме може мати місце й під час перевірки будь-якого напрямку господарської діяльності. Практика показує, що за багатьма злочинними угрупованнями, в тому числі й економічної спрямованості, котрі потрапляють у поле зору правоохоронних органів, простежується цілий ряд злочинів, які перебувають у різній підслідності.

Іншою детермінантою взаємодії оперативних підрозділів постає те, що податкова міліція всі свої зусилля зосереджує на виявленні фактів приховання доходів від оподаткування. У процесі перевірки тих чи інших суб'єктів господарської діяльності оперативні підрозділи отримують цілісне уявлення про напрями підприємницької чи іншої діяльності, а також про можливість причетності представників певної комерційної структури до інших форм злочинної діяльності у сфері економіки, що може становити значний інтерес для підрозділів ДСБЕЗ, не кажучи вже про те, що в матеріалах податкової міліції містяться дані про керівників і засновників комерційних структур.

Саме тому оперативні підрозділи різних відомств, до компетенції яких входить протидія злочинності у сфері господарювання, мають функціонувати не ізольовано, а в рамках комплексної діяльності відомств (органів), у безпосередньому взаємозв'язку і взаємодоповнюваності, тобто у взаємодії.

Аналізуючи взаємодію під час виявлення злочинів у сфері господарської діяльності, однією з основних її форм постає *взаємне інформування підрозділів ДСБЕЗ та оперативних підрозділів податкової міліції про осіб і факти, що становлять оперативний інтерес (інформаційна взаємодія)*.

А.А. Дзуганов, досліджуючи окремі аспекти взаємодії органів внутрішніх справ з іншими державними органами, серед інших ефективних, на його думку, форм взаємодії виділяє взаємний обмін інформацією [6]. Інші вчені визначають обмін інформацією як робочу форму взаємодії, а як складову організації взаємодії – належне інформаційне забезпечення органів, що взаємодіють [7]. У свою чергу О.І. Хараберюш зазначає, що взаємодія оперативних підрозділів здійснюється у формі обміну оперативною, криміналістичною та іншою інформацією про злочини, що готуються, або вже вчинені злочини, про причетних до цього осіб та осіб, які розшукуються, а також обміну архівною інформацією із цих питань [8].

Підтримуючи наведені точки зору, слід зазначити, що взаємне інформування оперативних підрозділів про осіб і факти, які становлять оперативний інтерес, особливо актуалізується у зв'язку зі зростанням ролі своєчасного отримання якісної та найбільш повної інформації в сучасних умовах.

Як зазначає В.П. Жуков, взаємний обмін інформацією передбачає наявність таких трьох етапів: 1) визначення джерел інформації; 2) збір (отримання), систематизацію і зберігання інформації; 3) рух інформації за заздалегідь обумовленими каналами зв'язку [9]. Така позиція видається спірною й недостатньо обґрунтованою. Інформаційна взаємодія передбачає обмін вже наявною в оперативних працівників інформацією, а визначення можливих джерел інформації відбувається у процесі оперативного обслуговування, як конкретних суб'єктів господарювання, так і ліній економіки загалом. Отримання інформації в ході оперативно-розшукової діяльності передбачає проведення оперативно-розшукових заходів, використання спеціальної техніки та негласного апарату. Означені дії не можуть бути елементами інформаційної взаємодії, оскільки здійснюються у процесі ОРД в цілому.

Крім цього, взаємне інформування оперативних підрозділів ОВС та податкової міліції можна розглянути в декількох аспектах:

– як форму тактичної взаємодії між оперативними підрозділами, що здійснюють боротьбу зі злочинністю у сфері господарювання (наприклад, коли відповідні підрозділи в узгоджених спільних планах заздалегідь обумовлюють порядок взаємного інформування);

– як умову ефективного проведення узгоджених і спільних заходів, спрямованих на виявлення злочинів у сфері господарської діяльності (взаємне інформування дозволяє встановити, наскільки отримані результати відповідають поставленим завданням, і за необхідності здійснювати корегування спланованих спільних заходів);

– як ознаку (елемент) взаємодії, коли той чи інший оперативний підрозділ за власної ініціативи інформує інший підрозділ про осіб і факти, що становлять оперативний інтерес.

Кінцевим результатом взаємного інформування як тактичної форми взаємодії є отримання відповідної (оперативно-розшукової, статистичної, довідкової тощо)

інформації оперативним підрозділом. Однак ефективна взаємодія шляхом обміну інформацією передбачає не лише своєчасне надання її зацікавленому оперативному підрозділу, а перш за все – швидку й повну її перевірку та в подальшому – формування оперативного підрозділу-джерела про результати такої перевірки.

У зв'язку із цим необхідно виділити умови, за яких інформаційна взаємодія буде найбільш результативною та ефективною:

- підвищення якості інформації, яка передається зацікавленому оперативному підрозділу, що передбачає впевненість оперативного працівника в надійності джерела отримання такої інформації, зокрема надійності негласного працівника, що її надав. Зрозуміло, що впевненість у достовірності інформації може бути досягнена лише після її перевірки шляхом проведення відповідних оперативно-розшукових заходів;

- скорочення строків передачі інформації зацікавленому оперативному підрозділу;

- покращення якості інформації. Наведене положення означає, що інформація, яка передається іншому оперативному підрозділу, повинна максимально відповідати вимогам, які висуваються до оперативно-розшукової інформації. Відомий російський учений, автор теорії оперативно-розшукової інформації С.С. Овчинський серед основних вимог, що висуваються до оперативно-розшукової інформації, виділяє оптимальність, повноту, точність та оперативність [10, с. 30]. У свою чергу В.Г. Афанасьєв звертає увагу на те, що між повнотою та оперативністю інформації існує об'єктивне протиріччя. Чим повніша інформація, тим більше зусиль і часу витрачається на її отримання, переробку, аналіз, що, відповідно, знижує рівень її оперативності [11, с. 145]. Таким чином, враховуючи наведене, автор доходить висновку, що під час передачі інформації іншому оперативному підрозділу в межах оперативного пошуку ключовою характеристикою інформації має бути надійність джерела її надходження. Слушно зауважити, що означений підхід не є ідеальним, адже оцінка інформації, виходячи із джерела її надходження, досить часто детермінується суб'єктивним ставленням оперативного працівника до джерела інформації, особливо коли мова йде про «ідеальні джерела» – суб'єкти-носії.

Враховуючи особливості злочинної діяльності у сфері господарювання, різноманітність способів вчинення злочинів, соціально-психологічні особливості особи злочинця, а також аналіз результатів анкетування, проведеного серед працівників оперативних підрозділів, автор доходить висновку, що інформація, яка циркулює між оперативними підрозділами в межах взаємодії під час виявлення злочинів у сфері господарювання, повинна містити відомості про наступне:

- причини й умови, що сприяють вчиненню злочинів у сфері господарської діяльності, на території обслуговування, якщо їх усунення входить до компетенції іншого оперативного підрозділу, або вони потребують комплексних заходів впливу;

- осіб, які підлягають профілактичному впливу з боку іншого оперативного підрозділу;

- осіб, які здійснюють злочинну діяльність у сфері господарювання, якщо документування їх злочинної діяльності та подальше здійснення досудового слідства віднесено до компетенції іншого оперативного підрозділу;

– осіб, які прибули на територію обслуговування з метою встановлення контактів з особами, що здійснюють злочинну діяльність у сфері господарювання, або безпосереднього здійснення злочинної діяльності;

– документи і предмети, що свідчать про вчинення злочинів конкретними особами;

– осіб, які підозрюються у зв'язках із розроблюваним, взятим на оперативний облік іншим оперативним підрозділом;

– осіб, які підозрюються у зв'язках із суб'єктами, що представляють оперативний інтерес і проживають в іншій місцевості. Безперечно, що означений перелік не можна вважати вичерпним, він потребує корегування залежно від стану оперативної обстановки та інших факторів, що мають значення для оперативно-розшукової діяльності.

Підводячи підсумки, слід зазначити, що з урахуванням суміжності завдань і функцій підрозділів ДСБЕЗ МВС України та податкової міліції, а також того, що злочинна діяльність у сфері господарських відносин супроводжується вчиненням допоміжних, а іноді й не типових злочинів, виявлення яких відноситься до компетенції різних оперативних підрозділів, організація належної взаємодії під час здійснення оперативного пошуку є необхідною вимогою часу.

Враховуючи зростання ролі інформаційних процесів у суспільстві, а також вимоги законодавства України щодо підстав проведення оперативно-розшукової діяльності, вважаємо, що найбільш ефективною в організаційно-тактичному плані постає інформаційна взаємодія між оперативними підрозділами ДСБЕЗ МВС України та податкової міліції.

Література

1. Філософія : навч. посібник / І.Ф. Надольний, В.П. Андрущенко, І.В. Бойченко та ін. ; за ред. І.Ф. Надольного. – К. : Вікар, 2000. – 624 с.
2. Оперативно-розсыскная деятельность органов внутренних дел : учебник / под ред. В.М. Атматжикова. – М. : Академия МВД СССР, 1991. – 563 с.
3. Исиченко А.П. Оперативно-розсыскная криминология : учеб. пособие для вузов. – М. : ИНФРА-М, 2001. – 70 с.
4. Мазуренко М.С. Поняття та роль оперативного пошуку в оперативно-розшуковій діяльності податкової міліції / М.С. Мазуренко, М.М. Мазуренко // Проблеми удосконалення законодавства і практики протидії злочинності у сфері господарської діяльності : зб. наук. праць за матер. Міжнар. наук.-практ. семінару (10 грудня 2009 року) ; Національний університет ДПС України, НДІ фінансового права. – К. : Вік принт, 2009. – С. 125-130.
5. Гаврилюк В.І. Загальна характеристика оперативного обслуговування в діяльності оперативних підрозділів // Проблеми удосконалення законодавства і практики протидії злочинності у сфері господарської діяльності : зб. наук. праць за матер. Міжнар. наук.-практ. семінару (10 грудня 2009 року) ; Національний університет ДПС України, НДІ фінансового права. – К. : Вік принт, 2009. – С. 70-71.
6. Дзуганов А.А. К вопросу о взаимодействии органов внутренних дел при раскрытии и расследовании преступлений против собственности с палатами государственной регистрации прав на недвижимость и сделок с ними / А.А. Дзуганов // Известия Тульского государственного университета. – Тула, 2001. – Вып. 5. – С. 56-61.
7. Кобзарь И.А. Взаимодействие правоохранительных органов – субъектов противодействия преступности несовершеннолетних / И.А. Кобзарь // Известия Тульского государственного университета. – Тула, 2002. – Вып. 6. – С. 36-41.
8. Хараберюш О.І. Взаємодія правоохоронних органів щодо протидії організованим злочинним угрупованням у сфері нелегальної міграції: оперативно-розшуковий аспект : автореф. дис. на здоб. наук. ступ. канд. юрид. наук. – Львів, 2009. – 20 с.

9. Жуков В.П. Организационные и тактические основы взаимодействия между аппаратами ВХСС. – Горький : ГВШ МВД СССР, 1985. – 76 с.
10. Овчинский С.С. Оперативно-розыскная информация / под ред. А.С. Овчинского и В.С. Овчинского. – М. : ИНФРА-М, 2000. – 367 с.
11. Афанасьев В.Г. Социальная информация и управление обществом. – М. : Полит. лит., 1975.

Анотація

Мукоїда Р. В. **Форми інформаційної взаємодії оперативних підрозділів ОВС та податкової міліції під час протидії економічним злочинам.** – Стаття.

У статті проаналізовано особливості організації оперативного обслуговування окремих об'єктів економіки. З урахуванням різної відомчої належності оперативних підрозділів, які відповідно до своїх функціональних повноважень здійснюють протидію злочинам у сфері господарської діяльності, визначено й обґрунтовано окремі форми та напрями інформаційної взаємодії.

Ключові слова: оперативні підрозділи, оперативне обслуговування, інформаційна взаємодія.

Аннотация

Мукоида. Р. В. **Формы информационного взаимодействия оперативных подразделений ОВД и налоговой милиции во время противодействия экономическим преступлениям.** – Статья.

В статье проанализированы особенности организации оперативного обслуживания отдельных объектов экономики. С учетом разной ведомственной принадлежности оперативных подразделений, которые противодействуют преступлениям в сфере хозяйственной деятельности, определены формы их взаимодействия.

Ключевые слова: оперативные подразделения, оперативное обслуживание, информационное взаимодействие.

Summary

Mucoida R. V. **Forms informational interaction operative departments of Internal Affairs bodies and tax police in counteraction to economic crimes.** – Article.

The article analyzes characteristics of the organization of operative service of separate objects of the economy. Taking into account the different affiliation of operative divisions that counteract crimes in the sphere of economic activities defined the forms of their interaction.

Key words: operating departments, operative service, informational communication.

УДК 343.985:343.72

Н. Ю. Кириленко

СИСТЕМА СЛІДЧИХ ДІЙ НА ПЕРШОМУ ЕТАПІ РОЗСЛІДУВАННЯ ШАХРАЙСТВА У ПОБУТОВІЙ СФЕРІ

Постановка проблеми. Ефективність розслідування побутового шахрайства залежить від своєчасного і правильного проведення окремих слідчих дій. Під час розслідування цієї категорії корисливих злочинів найбільш характерними слідчими діями на першому етапі розслідування є такі: допит підозрюваного, потерпілого і свідків, обшук, слідчий огляд місця події, огляд документів та призначення і проведення необхідних експертиз.

Аналіз досліджень і публікацій. Вивченню проблем провадження слідчих дій на першочерговому етапі розслідування злочинів приділялася увага у роботах Ю.П. Аленіна, В.П. Бахіна, Р.С. Белкіна, П.Д. Біленчука, А.В. Дулова, В.А. Журавля, В.О. Коновалової, Г.А. Матусовського, Т.А. Пазинич, М.В. Салтевського, В.В. Тищенко, В.М. Шевчука, В.Ю. Шепітька, М.П. Яблокова та інших.